

พิธีกรรม

เปรม ทิมจันทร์

ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

คำว่า พิธีกรรม นี้ฟังดูแล้วน่าสะพิงกลัว เพราะหมายความว่า คลุมไปตั้งแต่ต่ำจรดสูง หรือตั้งแต่สูงจรดต่ำ หมายความว่า คลุมหมดทั้งดีและชั่ว ทั้งที่เป็นมงคลและอวมงคลหมดไม่เหลือแม้แต่น้อย

ถ้าเป็นของศาสนาพราหมณ์ตั้งต้นแต่ฤๅกเวทจนถึงอาถรรพเวท มีพิธีกรรมเข้าเกี่ยวข้องทุกเวท แต่ของพุทธแท้ๆ ดูเหมือนจะไม่มีพิธีกรรมเช่น

กรรมที่สงฆ์จะพึงทำทุกๆ กึ่งเดือน ได้แก่ การทบทวนศีล ๒๒๗ ข้อว่า ตนเองยังมีศีลครบทั้ง ๒๒๗ ข้อหรือเปล่า กรรมที่ทำทุกๆ กึ่งเดือนนี้เรียกว่า อุโบสถกรรม กรรมนี้ภิกษุรูปหนึ่งสวดศีล ๒๒๗ ข้อเรียกให้เป็นศัพท์แสงหน่อยก็ว่า สวดปาติโมกข์ และมีภิกษุอีกหนึ่งรูปคอยทวนดูว่า ถูกหรือผิดอย่างไร กรรมวิธีนี้ไม่มีใครเรียกว่า พิธีอุโบสถกรรม หรือกรรมที่สงฆ์พึงทำในวันออกพรรษา เป็นการปวารณาตัวให้ว่ากล่าวตักเตือนกันได้ ไม่ถือโทษเกลียดโกรธกัน เมื่อได้รับการตำหนิโทษจากผู้อื่นที่หวังดีเพื่อให้กลับความประพฤติปฏิบัติที่ผิดนั้นให้เป็นธรรมประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม เรียกวันนี้ว่า วันมหาปวารณา ท่านพุทธทาสได้ให้ความหมายของวันมหาปวารณาว่า วันที่ห้ามครั้งยิ่งใหญ่ เพราะวันนี้อาจารย์ก็ต้องปวารณาต่อลูกศิษย์ให้ตัก

เตือนได้ หากลูกศิษย์เห็นความผิดที่ลึกลับของอาจารย์แล้วตักเตือนขึ้น อาจารย์อาจจะโกรธเคืองได้ ถ้าห้ามตัวเองไม่ได้ การห้ามตัวเองมิให้โกรธเมื่อได้รับคำตักเตือนที่เป็นธรรมหรือไม่เป็นธรรม ถ้าเป็นคำตักเตือนที่ไม่เป็นธรรม อาจารย์ก็จะได้สอนศิษย์เป็นการตักเตือนตอบได้ เพราะในวันนั้นปวารณากันและกันให้รู้ว่าอะไรผิดอะไร

ถูก อะไรควร อะไรไม่ควร กรรมที่สงฆ์พึงทำดังกล่าวนี้นี้เรียกว่า ปวารณากรรม ไม่มีใครเรียกว่า พิธีปวารณากรรม กรรมที่สงฆ์จะพึงกระทำในพระวินัยของพุทธศาสนา ไม่มีคำว่า พิธีกรรม ไตๆ ทั้งสิ้น จึงกล่าวว่า พุทธแท้ๆ ดูเหมือนจะไม่มีพิธีกรรม แต่กรรมที่คฤหัสถ์จะพึงทำการให้เป็นบุญเป็นกุศลหรือเกิดเป็นสิริมงคลแก่คฤหัสถ์ผู้ประกอบกรณนั้น กรรมเช่นนี้เรียกว่า พิธีกรรม กรรมอย่างนี้ไม่ใช่ของพระพุทเจ้า แต่เป็นของคฤหัสถ์ที่ต้องการบุญต้องการกุศลจัดขึ้น และพิธีกรรมอย่างนี้มีของพราหมณ์ปะปนอยู่มาก ผู้ศึกษาพุทธศาสนาต้องแยกออกให้ได้ มิฉะนั้นจะเห็นพุทธปนกับพราหมณ์ แล้วเหมาว่าเป็นพุทธไปหมดหรือไม่ก็เหมาว่าเป็นพราหมณ์ไปหมด

คำว่า พิธีกรรม ฟังดูแล้ว น่าสะพึงกลัวอยู่ที่คำว่า พิธี ไม่น่ากลัวอยู่ที่คำว่า กรรม หรือกตั้งนั้น เมื่อเราจะแต่งตั้งบุคคลใดบุคคลหนึ่งขึ้นมาให้ทำหน้าที่ใดหน้าที่หนึ่งซึ่งจำเป็นจะต้องทำ เราเรียกบุคคลผู้นั้นว่า พิธีกร เราไม่เรียกว่า กรรมกร เพราะในภาษาไทย กรรมกรมีความหมายไปอีกอย่างหนึ่งต่างหาก ไม่เหมือนกับคำว่า พิธีกร เพราะฉะนั้นในความรูสึกของผู้เขียนว่า น่าสะพึงกลัวอยู่ที่คำว่า พิธี อาจจะเป็นเพราะผู้เขียนมีการเคารพกฎเกณฑ์ต่างๆ

ที่เขาทำได้แล้ว ไม่กล้าเปลี่ยนแปลง และไม่ต้องการตำหนิว่า สิ่งนั้นไม่เข้าท่า สิ่งนี้ไม่ดีไม่งาม ตลอดถึง ไม่กล้าบอกว่า ทำอย่างนั้นผิด ทำอย่างนี้ซึ่งจะถูก เพราะพิธีกรรมต่างๆ เราสมมุติกันขึ้นตัวแท้ของพิธีกรรมอยู่ที่กิจหรือกรรมที่เราประกอบต่างหาก พิธีกรรมที่เราประกอบกระทำเมื่อเดือนกันยายนนี้คือ พิธีกรรมวันมหิดล ทำไมพวกเราจึงประกอบพิธีกรรมวันมหิดลขึ้น ก็เพราะพวกเราเป็นชาวพุทธที่มีกตัญญูตเวติดาธรรมต่อผู้ที่เป็นบุพการีแก่เรามาก่อน ถ้าจะถามต่อไปว่า ก็สมเด็จพระราชบิดาพระองค์ท่านทิวงศดกว่า ๕๐ ปีมาแล้ว เราอายุเพียง ๓๐-๔๐ ปี ได้รับอุปการะอะไรจากพระองค์เล่า? ขอตอบว่า ชาวพุทธจริงๆ ไม่น่าจะถามอย่างนี้ เพราะชาวพุทธคือ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ที่แปลว่า ผู้รู้นั้นหมายความว่า ได้รับอุปการะแม้เพียงเล็กน้อยก็มองเห็นได้รู้ได้

อย่างสมเด็จพระราชบิดาพระองค์ได้ทรงวางรากฐานแห่งวงการแพทย์แผนปัจจุบัน ตลอดถึงการศึกษา ด้านการแพทย์อันเป็นประโยชน์แก่พลโลก เกินที่ผู้มีดวงตาคือปัญญาจะมองเห็นได้เสียอีก เมื่อเรามองอุปการคุณประโยชน์อันใหญ่หลวงอย่างนี้ยังไม่เห็น จะไปมองสิ่งทีละเยียดอ่อนอื่น ๆ เห็นได้อย่างไรเล่า ต้องมองแบบชาวพุทธจึงจะเห็นอุปการคุณของพระองค์ท่าน

เมื่อชาวพุทธมองเห็นเช่นนี้ จึงได้จัดพิธีกรรมวันมหิดลขึ้นเป็นการแสดงให้เห็นประจักษ์แก่ตาโลกว่า ชาวพุทธมีกตัญญูตาธรรมคือธรรมชาติที่มีอยู่ในจิตใจของมนุษย์ คือรู้อุปการะที่ผู้อื่นกระทำแก่ตนมาแล้วและมีกตเวทิตาธรรมคือธรรมชาติที่มีอยู่ในจิตใจของมนุษย์คือการตอบแทน นักถามก็สัมภาษณ์ชอกแซกต่อไปว่า การตอบแทนสิ่งที่ยังมีปรากฏอยู่กับการตอบแทนต่อสิ่งที่ไม่ปรากฏ

อยู่ อย่างไหนจะเป็นการตอบแทนอย่างแท้จริง? คำถามนี้แหลมคมสำหรับนักสัมภาษณ์ จึงขอตอบตามหลักฐานว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนแก่สังคาลกมาณพ มีปรากฏในสังคาลกสูตรว่า มารดาบิดาเลี้ยงเรามาแล้วควรเลี้ยงท่านตอบ, ช่วยทำกิจของท่าน, ดำรงวงศ์สกุลไว้, จัดการทรัพย์มรดกที่ท่านมอบให้มิให้เสื่อมเสีย และเมื่อท่านล่วงลับไปแล้วก็ทำบุญอุทิศส่วนกุศลส่งไปให้ท่าน ทั้ง ๕ ข้อนี้ ดูเหมือนข้อสุดท้ายเป็นการตอบแทนต่อสิ่งที่ไม่ปรากฏอยู่ ถ้าดูแบบตาเนื้ออาจจะไม่เห็นและไม่เข้าใจได้ ลองใช้ตาปัญญา มองดูสักหน่อย การที่ตอบแทนคุณพ่อแม่ เมื่อท่านมีชีวิตอยู่ คนอาจจะมองว่า หัวงสมบัตินั้นเป็นมรดกก็ได้ เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ตอบแทนด้วยการประพฤติปฏิบัติชอบ ถ้าดวงวิญญาณของท่านมีจริงก็จะได้อนุโมทนาในการประพฤติปฏิบัติชอบนั้น ดวงวิญญาณของท่านก็จะได้รับความปีติอันเอิบใจที่เราเรียกกันว่า ผัสสาหาร นั้น วิญญาณท่านก็มีความสุข ต่างจากที่ดวงวิญญาณของท่านเห็นการประพฤติชั่วปฏิบัติผิดของลูก ดวงวิญญาณของท่านคงจะไม่มีความสุขเป็นแน่ ถ้าดวงวิญญาณของท่านไม่มี เราก็ภูมิใจตนเองว่า ได้ทำความดีแล้ว เราจะพ้นจากการครหานินทาของท่านผู้รู้ว่า ไม่เป็นคนหน้าไหว้หลังหลอก เพราะไม่ว่าต่อหน้า

หรือลับหลังท่าน เราก็ทำดีตลอด ไม่ทำแบบหน้าไหว้หลังหลอก

คำว่า พิธีกรรม ที่กล่าวมาแต่ต้นจนถึงตรงนี้ ก็ยังไม่มีใครมองเห็นคุณค่าของพิธีกรรม แต่มักจะมองไปในทางศักดิ์สิทธิ์ มีความขลังต่อชีวิตมนุษย์มากเกินไป ถ้าเรามองว่าพิธีกรรมต่างๆ มนุษย์ที่มีจิตใจบริสุทธิ์สะอาดคิดทำขึ้นเพื่อเป็นตัวอย่างแบบฉบับสำหรับผู้ที่จะทำความดีอย่างนี้ ก็ไม่น่าสะพึงกลัวอะไรมากนัก ถ้ามองในท่านองของขลังศักดิ์สิทธิ์เช่นนี้ก็ เป็นเรื่องที่น่าสะพึงกลัวแน่ๆ ถ้ามองว่าทุกอย่างที่เราเรียกชื่อไปต่างๆ นานานั้น โดยที่เราสมมุติกันเรียก เพื่อจำได้หมายรู้ หรือแม้เพื่อความบริสุทธิ์ผ่องใสไร้มลทินของผู้ประกอบก็เป็นได้ พิธีกรรมที่แท้จริงนั้นไม่ใช่ทำเพื่อเอาหน้าหรือแก้อาย แต่พิธีกรรมทุกอย่างที่ทำไปเพื่อให้เป็นเครื่องหมายแห่งการทำความดี และการทำดีก็ไม่ใช่เพื่อเอาดี แต่เพื่อความดีต่างหาก นี่คือวัตถุประสงค์ของการทำดีหรือการประกอบพิธีกรรม ทำความดีเพื่อความดี หมายความว่าทำให้ดีเพื่อความดี

เกิดขึ้นแก่ผู้ทำหรือผู้ได้ประสบพบเห็น

การทำพิธีกรรมที่เกิดจากจิตใจของผู้ที่ทาบวิสุทธิสะอาด พระพุทธองค์ไม่ทรงห้าม แม้พิธีกรรมนั้นเป็นของพราหมณ์ เพราะเหตุนี้พิธีของพราหมณ์จึงเข้ามาสู่พุทธได้ แต่พิธีกรรมที่เกิดจากจิตใจของผู้ทำสกปรกโสมม พิธีกรรมนั้น พระพุทธองค์ไม่ทรงอนุญาต พิธีกรรมเช่นนี้ก็มิมาในสมัยพุทธกาลแล้ว ดังมีเรื่องเล่าว่า

สมัยหนึ่ง พระเจ้าปเสนทิโกศล^๑ มีพระทัยปฏิพัทธ์ในสตรีที่เป็นภรรยาผู้อื่น วางนโยบายจะฆ่าสามีของนางแล้วจะนำนางมาเป็นพระมเหสีของพระองค์ ในคำคืนทรงบรรทมด้วยความกระวนกระวายกระสับกระส่ายไม่ทรงหลับลงได้ จนได้สดับเสียงประหลาด 4 พยางค์ คือ พุ.ส.น.โส. ในกลางคืนตอนดึก ทรงตกพระทัยไม่สามารถจะบรรทมหลับลงได้ รุ่งขึ้นตรัสบอกแก่ปุโรหิต^๒ ฝ่ายปุโรหิตลงเลขผานาที่ตามตำรับตำราที่ได้ศึกษามากก็ไม่เห็นเงื่อนต้นเงื่อนปลาย ไม่สามารถทำนายได้ จึงคิดในใจตนเองว่า “ถ้าเราไม่ถวายรายงานแด่องค์พระมหากษัตริย์ พระองค์ก็จะริบยศลดตำแหน่งเราได้ ถ้าเราทำนายว่าดี หากสิ่งเลวร้าย

^๑ ในภาษาสันสกฤตเรียกว่า “พระยาปตฺรธวานทิโกศล”
^๒ ปุโรหิต คือพราหมณ์ที่ปรึกษาในทางนิติ คือขนบธรรมเนียมประเพณี

เกิดขึ้นในภายหลัง เราก็จะกลายเป็นคนเสื่อมลาภ เสื่อมยศ ถูกนิมนทา และเป็นทุกข์ จะอย่างไรก็ตาม เราต้องทำนายว่าร้ายไว้ก่อน” เมื่อคิดดังนี้แล้ว ก็ถวายรายงานแด่พระเจ้าปเสนทิโกศลว่า “ภายใน ๓-๗ เดือนข้างหน้า พระองค์จะต้องสูญเสียราชสมบัติ แม้แต่บัลลังก์ กระทั่งพระชนมชีพก็คงย่อยยับอัปราคาได้แต่ว่า...แต่ว่ามีทางแก้” เมื่อพระมหากษัตริย์ตรัสถามถึงวิธีแก้ ก็กราบทูลว่า “ต้องประกอบพิธีกรรมหรือยัญพิธี คือบูชาด้วยชีวิตไก่ ๕๐๐ ตัว หมู ๕๐๐ ตัว โค ๕๐๐ ตัว แพะ ๕๐๐ ตัว แกะ ๕๐๐ ตัว” พอถึงตรงนี้ปุโรหิตก็หยุดคิดว่า “ถ้าเรากำหนดแต่สัตว์ที่กินเนื้อได้ ประชาชนจะตำหนิได้ว่า ปุโรหิตให้ฆ่าแต่สัตว์ที่กินเนื้อได้เท่านั้น ปุโรหิตคงอยากกินเนื้อสัตว์เหล่านั้น” เมื่อคิดดังนี้แล้วก็กราบทูลต่อไปว่า “เอาช่าง ๕๐๐ เชือก ม้า ๕๐๐ ตัว ทาสหญิง ๕๐๐ คน ทาสชาย ๕๐๐ คน เด็กหญิง ๕๐๐ คน เด็กชาย ๕๐๐ คน”

ในที่สุด พระเจ้าปเสนทิโกศลก็นำสิ่งให้ราชบุรุษหาสิ่งทุกอย่างที่ปุโรหิตระบุขึ้นนั้น ทาสหญิง ทาสชาย เด็กหญิง เด็กชายต่างส่งเสียง

ร้องให้อื้ออึง พระนางมัลลิกา อัครมเหสีพระเจ้าปเสนทิโกศลได้สดับเสียงนั้นจึงตรัสถามได้ว่า “พระเจ้าปเสนทิโกศลรับสั่งให้จับคนเหล่านั้นมาผูกมัดไว้เพื่อทำพิธีบูชายัญ” พระนางจึงตรัสกับพระเจ้าปเสนทิโกศลว่า “สมควรแล้วหรือที่ช่วยชีวิตคนเพียงคนเดียว ด้วยการประหารชีวิตคนอื่น ๆ เป็นพัน ๆ ชีวิต พระองค์ทรงเชื่อปุโรหิตผู้เป็นพาลโซเลาคนนั้นได้ พระศาสดาประทับในเขตวันมหาวิหารอันไกลนี้ พระองค์ไม่เสด็จไปทูลถาม ตรัสถามปุโรหิตผู้มีสันดานพาลแล้วทรงปลงพระทัยเชื่อได้อย่างสนิทใจเช่นนี้ มิทรงระอายประชาชนหรือ พระศาสดามีพระญาณคือความรู้บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่เห็นแก่อำมิสลิมจางราววัลใด ๆ ทั้งสิ้น พระองค์ทรงคิดถึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบ้างไหม?”

พระนางมัลลิกาอัครมเหสี ทรงนำพระเจ้าปเสนทิโกศลเข้าเฝ้าพระบรมศาสดาที่เขตวันมหาวิหาร ในขณะที่บุรุษผู้เป็นสามีสตรีที่พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงหลงรัก แล้วรับสั่งให้บุรุษผู้สามีไปหาดินแสงอรุณในภาคพิภพ กับดอกโกมุท มาถวายให้ได้ และบุรุษนั้นไปหาได้มาในวันเดียวที่ตรัสสั่ง กลับมาทันเวลาประตูเมือง แต่วันนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลรับสั่งให้ปิดประตูเมืองก่อนเวลาที่กำหนด บุรุษนั้นก็โยนดินแสงอรุณกับดอกโกมุทไว้ที่ประตูเมือง แล้วตนเองก็ไปเฝ้า

พระศาสดาที่เขตวันมหาวิหาร ครั้นพระเจ้าปเสนทิโกศลเข้าเฝ้าพระศาสดาพร้อมกับพระนางมัลลิกาอัครมเหสี กราบทูลเรื่องราวให้พระศาสดาทรงทราบ พระศาสดาทรงทราบด้วยพระญาณว่า “พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงหลงรักใคร่ภรรยาชายอื่น จึงทรงบรรทมไม่หลับ ทรงกระสับกระส่ายจนได้ยินเสียงประหลาด ๔ พยางค์ และเสียง ๔ พยางค์นั้น เป็นเสียงของเปรต ๔ ตน ซึ่งในบรรพชาติเคยเป็นบุตรเศรษฐีมัทรักมาก ได้รวมอภิราชมรสคู่กับหญิงแพศยา แล้วทั้งสี่ก็คบคิดกันฆ่าหญิงแพศยานั้นถึงแก่ชีวิต เมื่อตนเองทั้งสี่ลี้ลับไปแล้ว ก็บังเกิดในโลหภูมิรกหมกไหม้อยู่ในโลหภูมิรกหมกนั้นถึง ๖๐,๐๐๐ ปีแล้ว ก็ยังมีได้ผุดมาเกิดในมนุษย์โลกเลย เพียงแต่พอได้ลอยตัวไพล่หัวขึ้นมาที่ปากหม้อทองแดง เห็นพระเจ้าปเสนทิโกศลจะทรงกระทำชั่วอย่างพวกเขาอีก จึงใคร่จะขึ้นมากล่าวปรับทุกข์ให้พระเจ้าปเสนทิโกศลได้สดับ แต่กล่าวตนละพยางค์เท่านั้น แล้วจมหายลงไปในกลุ่มอโลหะอีก

พระบรมศาสดาก็ตรัสถามว่า “เสียง ๔ พยางค์นั้นว่าอย่างไรบ้าง” พระเจ้าปเสนทิโกศลก็นำเรื่องเล่าให้พระศาสดาสดับทั้ง ๔ เสียงนั้น พระศาสดาตรัสว่า “เปรตตนที่กล่าวว่ ๆ นั้นแท้จริง เปรตตนนั้นจะกล่าวว่

ทฤษฏีวิตรวมชีวิตมหา
เยสนุโน เน ททามุหเส
วิชชมานะสุ โภเคสุ
ทีปี่ นากมุห อุตตโน

แปลเป็นใจความในภาษาไทยว่า “เมื่อโคศกัรพัยของพวกเรา
มีมาก พวกเราไม่ได้ให้ทานเลย
และไม่กระทำที่พึงแก้ตนด้วยซ้ำ
พวกเราจึงเป็นอยู่ยากในขณะนี้”

พระศาสดาก็ตรัสคำเต็มของ
พยางค์ ส. ต่อไปว่า

สมุธี วสุสสพสุธานี
ปรึปัญณวมิ สพุพโส
นิริเย ปัจจมานานัน
กทา อนุโต ภวิสสุติ

แปลเป็นภาษาไทยได้ความ
ว่า “พวกเราหมกหม้มอยู่ในนรก
ครบ ๖๐,๐๐๐ ปีบริบูรณ์แล้ว จะสิ้น
สุดต่อเมื่อไรก็ไม่รู้”

พระศาสดาก็ตรัสคำเต็มของ
พยางค์ น. ต่อไปว่า

นตถิ อนุโต กุโต อนุโต
น อนุโต ปฏิทิสสุติ
ตทา ทิ ปกต ปาปี
มม ตยฺหณฺจ มารีสา

ความหมายในภาษาไทย
ว่า “แน่สุเจ้าทั้งหลาย! ที่สิ้นสุด
ไม่มี ที่สิ้นสุดจักมีแต่ที่ไหน ที่สิ้นสุด
ไม่ปรากฏ เพราะเราท่านได้ทำ
กรรมชั่วไว้ในกาลนั้น”

คำเต็มของพยางค์ที่สี่ว่า
โส. นั้นดังนี้

โสหํ นูน อิตฺตฺตฺวา
โยนึ ลทฺธาน มานุสิ
จทญฺญู สีลสมฺปนฺโน
กาทามิ กุสุลฺ พหุ

ความว่า “เรานั้นไปจากโลห-
กุมภันรกกี้แล้ว ได้เกิดเป็นมนุษย์
ก็จักเป็นผู้รู้ค่าพูดของผู้ขอ สมบูรณ์
ด้วยศีล จักทำกุศลให้มากอย่าง
แน่นอน”

คำกล่าวสรวาทของเปรต

๔ ตนนั้น ดูเหมือนว่า “มาสำนึกได้
เมื่อทำผิดเสร็จสิ้นไปแล้ว จะแก้ไข
อย่างไรก็ได้ ทั้งหวังผลในอนาคต
ซึ่งไม่แน่นอนว่า จะได้กำเนิดเป็น
มนุษย์แน่นอนหรือไม่ ถ้าจะมีผลใน
อนาคตจริง ๆ ก็ไม่รู้ว่าจะได้ทำกุศล
มากจริงหรือไม่ อาจจะทำชั่วมากกว่า
ที่ล่วงมาแล้วก็ได้ เพราะเรื่อง
ทั้งหมดนี้เป็นเรื่องราวที่แปรตปริวิตก
เท่านั้น แม้นในมนุษย์โลกก็มีคนปริ-
วิตกแบบนี้เช่นเดียวกับเปรตโลก
เหมือนกัน จึงมีคำกล่าววา

“อดีต นานวาคเมยฺย
นปฺปฏิกฺกฺเช อนาคต”

ความว่า “นรชนไม่ควรคำนึง
ถึงเรื่องที่ล่วงเลยผ่านไปแล้ว ทั้งไม่
ควรหวังถึงสิ่งที่ยังมาไม่ถึง”

เมื่อพระเจ้าปเสนทิโกศลได้
สดับดังนั้นก็ดำริว่า “กรรมหนักหนอ
ที่เราจะกระทำนี้ ถ้าเราคิดแล้ว
กระทำลงไปตามที่คิด เราก็จะมีเป็น
เช่นเปรตทั้ง ๔ ตนนั้นดอกหรือ?”
พระองค์ถวายบังคมลาพระศาสดา
แล้วเสด็จกลับยังพระราชวัง รับสั่ง
ให้ปลดปล่อยสัตว์ และมนุษย์ทั้ง
หลายเหล่านั้นไปเป็นอิสระ

พิธีกรรมที่บุโรหิตกราบทูลให้
พระเจ้าปเสนทิโกศลจะได้ทรงกระทำ
นั้น เป็นพิธีกรรมที่ประกอบขึ้นด้วย
จิตใจไม่บริสุทธิ์ สกปรกโสภณของ
บุโรหิตผู้คิดแต่จะเสื่อมลาภ เสื่อมยศ
ถูกนินทา และได้รับทุกข์ จึงหลอกลวง
ได้แม้แต่พระราชผู้ทรงให้ทุก
สิ่งทุกอย่างแก่ตน บุโรหิตที่ก่อเรื่อง
จัญไรให้แก่บัลลังก์อย่างนี้ สมควร

แลหรือที่ประชาชนจะยกย่องบูชา พิธีกรรมเช่นที่กล่าวมานี้ ชาวพุทธไม่สนใจทำ ถึงแม้จะมีผู้นิยมชมชอบจนถึงกับรับรองว่า เป็นความคิดแบบประชาธิปไตย ชาวพุทธก็จะหนีพิธีกรรมเช่นนั้นให้ไกลสุดที่จะไกลได้ เพราะพิธีกรรมนี้พระพุทธเจ้าไม่ทรงอนุญาตให้ทำ ชาวพุทธที่มีจิตใจละเอียดอ่อนไม่นิยมชมชอบพิธีกรรมเช่นนี้ ดังนั้นพิธีกรรมต่าง ๆ ย่อมมีทั้งผู้ยกย่องและติเตียนควบคู่กันไปอย่าว่าแต่พวกเราซึ่งเป็นประชาชนที่ทำด้วยความจงรักภักดี แม้แต่องค์พระมหากษัตริย์ทรงกระทำก็ถูกตำหนิติเตียนและได้รับการยกย่องมาแล้วในอดีตกาล อย่างมีเรื่องเล่าว่า

พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงบำเพ็ญทาน เพื่อจะให้ประชาชนชาวเมืองสาวัตถีได้เห็นว่าเป็นองค์มีพระราชศรัทธายัง เรื่องมีอยู่ว่าประชาชนทำบุญกฐิลเชิญพระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จไปทอดพระเนตร และเมื่อพระเจ้าปเสนทิโกศลทรงบำเพ็ญทาน ก็ทรงเรียกประชาชนไปดูทานของพระองค์ ครึ่งหนึ่งเมื่อประชาชนจัดทานถวายแต่พระศาสนา ประชาชนเหล่านั้นก็ทูลเชิญพระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จไปทอดพระเนตร คราวนี้พระองค์ทรงเห็นว่าประชาชนบำเพ็ญกุศลเหนือพระองค์ จึงทรงปริวิตกที่จะถวายทานให้ชนะประชาชนให้ได้ จนพระนางมัลลิกา อัครมเหสีทรงทราบจึงได้ดำริที่จะจัด อสทิสถาน แผล

ว่า ทานที่หาทานอื่นเสมอเหมือนมิได้ เพราะในการจัดทานนั้นมีนางกษัตริย์คอยจัดภัตตาหารถวายเท่าจำนวนภิกษุสงฆ์ ๕๐๐ รูป และมีช้าง ๕๐๐ เชือก คอยอยู่เคียงข้างภิกษุ กันร่มแก่พระภิกษุแต่ละองค์ เมื่อวันที่จัดถวายอสทิสถานจริงๆ และจัดได้ตามที่คิดหวังไว้ทุกประการ แม้ทานจะเลิศวิเศษถึงเพียงนั้น แต่ยังมีภิกษุมาตย์ตำหนิว่า "พระราชารাজจัดทานชนิดนี้ไปทำไม ไม่เห็น

จะเกิดประโยชน์อะไร ภิกษุสงฆ์ฉันแล้วก็กลับไปนอนหลับสบาย แต่พระราชาราชเสียเงินเสียทองมากมายสิ้นเปลืองโดยไม่เข้าเรื่องเข้าราวอะไรเลย" และยังมีภิกษุมาตย์คนหนึ่งยกย่องว่า "นำอัสจรรย์จริงหนอ! พระราชาทรงมีกตภาณินหารอย่างสิ้นเหลือ จัดทานนี้ได้ ประชาชนคนสามัญเช่นเรา ใครจะทำได้ ย่อมไม่มีทานเช่นนี้อีกแล้วในอนาคต"

แม้ทานพิธีจะดีวิเศษสักเพียงใดก็ตาม ย่อมมีผู้ตำหนิติเตียนและยกย่องอยู่นั่นเอง เมื่อเสร็จถวายทานแล้ว พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงน้อมพระทักขิโณทกถวายเพื่อทรงรับบาตรให้พระศาสดาทรงทำอนุโมทนา ครั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงรับบาตรแล้วทรงดูชันภาพไม่ทรงอนุโมทนา แล้วพระพุทธเจ้าทรงลุกขึ้นเสด็จกลับสู่เขตวันมหา

วิหาร พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงเสวยพระทัยที่ทรงบำเพ็ญทานใหญ่เพียงนั้นก็ยังมิได้รับการอนุโมทนาจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในวันรุ่งขึ้นพระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จไปยังเขตวันมหาวิหาร ทูลถามถึงเหตุที่พระพุทธรูปองค์ไม่ทรงอนุโมทนาในกุศลแห่งอสถิสถานที่จัดขึ้นนั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า “ดูกรมหาบพิตร! ราชบริษัทของพระองค์ไม่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อันเป็นเหตุที่จะทำลายล้างบัลลังก์ของพระองค์ได้ง่ายดาย พวกหนึ่งตำหนิติเตียนทานที่พระองค์ทรงบำเพ็ญ อีกพวกหนึ่งยกย่องสรรเสริญ เพราะต่างคนต่างมองความดีที่พระองค์ทรงกระทำไม่เหมือนกัน จะบังคับหรือไม่บังคับก็ตาม ถ้าสละทุกอย่างเพื่อความสามัคคีมีน้ำหนึ่งใจเดียวกันแล้ว จะต้องไม่ขัดกันด้วยเหตุผลของแต่ละบุคคลที่คิดขึ้นมาหักล้าง คนที่ไม่ถูกตำหนิติเตียนนั้นไม่มีในโลก คนอยู่หนึ่งเฉย ๆ ก็ถูกนิทานว่า “ไม่พูดไม่จา ไม่เห็นจะรู้เรื่องราวอะไรจากคนเช่นนี้” คนพูดมากทำมากก็ถูกติฉินนินทาว่า “ไม่รู้เมื่อไรจะจบสิ้นเสียที เบื่อฟังเบื่อทำเต็มทนแล้ว” คนพูดพอประมาณ ทำพอประมาณก็ถูกนิทานว่า “คนนี้สำคัญค่าพูดของตนเหมือนเงินเหมือนทองจะหล่นออกจากปากพูดคำสองคำหยุด ไม่เห็นจะได้ความกระจำงัดอะไรเลย ทำอะไรก็ทำ ๆ หยุด ๆ เหมือนกิ้งก่าวิ่งปรีดาหยุด ๆ ไม่เห็นมีผลงานอะไรเลย”

เมื่อพระเจ้าปเสนทิโกศลได้สดับตรับฟังดังนี้ก็ดำริว่า “เป็นความจริง ทำอะไรจะมีให้ถูกตำหนิติเตียนนั้นเป็นไปไม่ได้ เราผู้ปฏิบัติควรตระหนักถึงเจตนาดีดีของคนฉลาด รู้ดีรู้ชั่วรู้ผิดรู้ถูกตลอดจนรู้จักพูดแต่ดี ไม่ควรตระหนักมักง่ายคล้อยตามความคิดและคำพูดของคนดีแต่พูดเลย”

เรื่องพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นการแสดงออกถึงธรรมานุธรรมปฏิบัติมิใช่ทำเพื่อเอาหน้าให้เขายกย่องสรรเสริญ จะทำสักเท่าไรก็ตามอย่างอสถิสถานที่พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงบำเพ็ญทานนั้นถึงกับกล่าวกันว่า “กาลแห่งพระพุทธเจ้าองค์หนึ่ง มีอสถิสถานเพียงครั้งเดียวเท่านั้น” ถึงกระนั้น ทานนั้นก็ยังถูกกาฬอำมาตย์ตำหนิติเตียนจนได้นักคิด นักพูด และนักทำจะเห็นว่า “กาฬอำมาตย์นั้นแสนฉลาดแลหรือ? ที่สามารถตำหนิติเตียนทานที่องค์พระมหากษัตริย์ของตนกระทำอย่างหน้าขึ้น ดาบานเช่นนั้น” สำหรับผู้เขียนที่ยังด้อยปัญญา ยังไม่เห็นว่าการพ้ออำมาตย์ฉลาดแม้แต่น้อย” เลย

พิธีกรรมต่าง ๆ มิใช่สักว่าทำเท่านั้น ย่อมมีเหตุผลประกอบ พิธีกรรมใดดีมีเหตุผล พิธีกรรมนั้นเป็นที่ยอมรับในสังคม พิธีกรรมใดเป็นไปเพื่อตำหนิติเตียน พิธีกรรมนั้นจะไม่มีการยอมรับในสังคม จริงอยู่ ทุกสิ่งทุกอย่างย่อมถูกมองในสองแบบคือมองแบบให้ร้ายป้ายสีประการหนึ่ง กับมองแบบมีความหมายระ-

บายสี อย่างที่เราพูดกันว่า มองในแง่ดี และยังคงคิดต่อไปว่า ทำอะไรจะให้พ้นจากปากคนนินทานั้นย่อมไม่มี เพราะคนที่ตำหนิติเตียนนินทาเก่ง ไม่มีตำรับตำราเรียนอย่างที่เขากล่าวไว้ว่า

“ช่างกลิ้งฟุ้งช่างซัก
ช่างสลักฟุ้งช่างเขียน
ช่างรู้ฟุ้งช่างเรียน
ช่างติเตียนไม่ฟังใคร”

